

Τὸ Βιβλίο

Βλάντιμιρ Κλαβντίεβιτς Ἀρσένιεβ НТЕРСΟΥ ОУЗАЛА

(εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Νίκος
Χαραλαμπίδης)

Ἐκδ. Στοχαστής, Ἀθήνα 2019, σελ. 399.

Ἕνα βιβλίο συναρπαστικό. Συναρπαστικό ὄχι τόσο λόγω τοῦ ἐξωτισμοῦ τὸν ὁποῖον ἀποπνέει καὶ τὼν περιπετειῶν τὶς ὁποῖες ἀφηγεῖται, ἀλλὰ πρωτίστως λόγω τῆς ἔγνοιας του γιὰ τὰ ἀληθινὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ὁ συγγραφέας καταγράφει ταξίδια του, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν εἶχαν προγραμματιστεῖ χάριν τῆς ἐν λόγω ἔγνοιας. Αὐτὴ ξεφύτρωσε στὴν καρδιά του σὰν ἓνα ἀπρόσμενο βλαστάρι ποὺ σκάει μύτη μόνο ὅταν ἡ βροχὴ πέσει σὲ χῶμα εὐαίσθητο κι ὄχι σὲ ξερὸ βράχο. Τὴ βροχὴ τὴν εἰσέφερε ὁ ἐξωτικός (γιὰ τὸν Ρώσο συγγραφέα) τόπος καὶ οἱ ἀπανωτὲς περιπέτειες μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν ἀνθρώπων του. Ὁ Βλάντιμιρ Ἀρσένιεφ εἰσέφερε τὴν ψυχὴ του ποὺ δὲν τὴν ἄφηνε νὰ γίνεи ξερὸς βράχος.

Ὁ Ἀρσένιεβ (1872-1930) ἦταν ἀξιωματικός, τοπογράφος, φυσιογνώστης, γεωλόγος καὶ ἐθνολόγος, μὲ ἐκτεταμένο ἐρευνητικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο. Τὸ ἐν λόγω βιβλίο εἶναι κατὰ βάσιν τὸ ἡμερολόγιό του ἀπὸ τὶς ἀποστολὲς ποὺ τοῦ ἀνέθεσε ὁ τσαρικός στρατὸς στὴν περίοδο 1902-1908 γιὰ τὴν ἐξερεύνηση καὶ χαρτογράφηση τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἄκρου τῆς αὐτοκρατορίας: τῆς Οὐσσορίας, ἡ ὁποία συνορεύει μὲ τὴν Κίνα καὶ τὴν Βόρεια Κορέα, βρέχεται ἀπὸ τὸν Εἰρηνικὸ ὠκεανὸ καὶ ἀντικρίζει τὸ βόρειο τμήμα τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ ἄχανῃς περιοχὴ δηλαδὴ εἶναι μέρος τῆς ἀπω-ανατολικῆς Σιβηρίας ἢ ἀλλιῶς τμήμα τῆς Μαντζουρίας, καὶ ἐπὶ αἰῶνες ἦταν μέρος τῆς κινεζικῆς ἐπικράτειας. Ἡ ρωσικὴ κατὰκτησή της (μὲ προοπτικὴ ἐπικοινωνίας καὶ στρατιωτικῆς-ἐμπορικῆς ἐξόδου στὸν Εἰρηνικὸ) ἄρχισε τὸ 1500, τὸ δὲ 1860 ἡ περιοχὴ ἐνσωματώθηκε ὀριστικὰ στὸ ρωσικὸ κράτος, μὲ ρωσο-

κινεζικὴ συνθήκη¹. Στὴν περιοχὴ (μὲ ποικίλα καὶ πλούσια οἰκοσυστήματα: δάση, βουνά, ποτάμια, χαμηλὴ βλάστηση κ.λπ.) κατοικοῦσαν γηγενεῖς φυλές, κινεζικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ Κινέζοι, Ρώσοι, Κορεάτες, Ἰάπωνες, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἔποικοι, κυνηγοὶ καὶ φυγόποικοι. Ἀνάμεσα στοὺς Ρώσους ἐποίκους ἦταν καὶ κοινότητες Παλαιοπίστων, ποὺ εἶχαν ἀποτραβηχτεῖ ἐκεῖ, διωκόμενοι οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν ρωσικὴ πολιτεία καὶ ἐκκλησία.

Τὸ βιβλίο ἔχει γνωρίσει πολλὰς ἐκδόσεις στὰ ρωσικά καὶ μεταφράσεις σὲ ἄλλες γλῶσσες. Ὁ Ἀρσένιεβ πρωτοξέδωσε τὸ ἡμερολόγιό του σὲ δύο βιβλία, τὸ 1921 καὶ 1923 ἀντίστοιχα (σ. 15). Αὐτὰ τὰ δύο βιβλία ἐκδόθηκαν σὲ ἓναν τόμο 1926 ὑπὸ σοβιετικὴ ἐπιστάσια καὶ οἱ ἐπανεκδόσεις συνεχίστηκαν. Ὁ συγγραφέας συνέχισε καὶ μετὰ τὴν μπολσεβικικὴ ἐπανάσταση νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ διακρίνεται στοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς του, ὥστόσο τὸ καθεστῶς τὸν ὑποπευόταν πολιτικά, ὁ ἴδιος δεχόταν πιέσεις, ἡ δὲ οἰκογένειά του γνώρισε σκληρὲς διώξεις, ἰδίως μετὰ τὸν σχετικὰ πρόωμο θάνατο τοῦ ἴδιου². «Τὸ αὐθεντικὸ κείμενο τοῦ Ἀρσένιεφ», γράφει στὴν Εἰσαγωγή ὁ μεταφραστὴς καὶ σχολιαστὴς τῆς ἑλληνικῆς ἔκδοσης Νίκος Χαραλαμπίδης, «γραμμένο τὴν ἐποχὴ τῆς Τσαρικῆς Ρωσίας, εἶχε ὑποστῇ πολλὰς ἀλλαγὰς καὶ περικοπὰς στὶς διαφορὰς σοβιετικὲς ἐκδόσεις, μὲ στόχο τὴν ἀπαλοιφὴ ἀναφορῶν σὲ θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ

1. C. S. Christensen, «The beginning of the 1900s, Russian civilization of the Outer Manchuria seen from the artistic world: Akira Kurosawa's "Dersu Uzala", Vladimir Arsenyev's book, the Russian Far Wild East, American Wild West and Greenland», *Studia Humanitatis* 4 (2019), <http://st-hum.ru/content/christensen-cs-beginning-1900s-russian-civilization-outer-manchuria-seen-artistic-world>

2. Ivan Yegorchev, «Forward. The unknown Arsenyev», σὺν: Vladimir K. Arseniev, *Across the Ussuri Kray. Travels in the Sikhote-Alin Mountains* (μτφρ. Jonathan C. Slaght), Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 2016, σσ. xi-xiv.

θέματα, καθώς και της πολιτικής και στρατιωτικής όρολογίας της εποχής» (σ. 13).

Όπως και νά 'χει, τὸ βιβλίο ἀγαπήθηκε πολὺ καὶ στὴν Ρωσία καὶ στὸ ἐξωτερικό, καὶ ἤδη γίνονται προσπάθειες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἀρχικοῦ κεμένου. Στὴν Ἑλλάδα μεταφράστηκε καὶ ἐκδόθηκε μόλις στὰ τέλη τοῦ 2019, ὡστόσο κάποιοι θὰ ἔχουν ὑπόψή τους τὸ περιεχόμενό του ἀπὸ τὴν ὁμότιτλη κινηματογραφικὴ ταινία («Ντερσοῦ Οὐζαλά», 1975) τοῦ μεγάλου Ἰάπωνα σκηνοθέτη Ἀκίρα Κουροσάβα (στὸν ὁποῖο μάλιστα πρότεινε τὸ γύρισμα τῆς ταινίας ὁ σοβιετικὸς κινηματογραφικὸς φορέας Mosfilms). Προσωπικά, εἶχα δεῖ τὴν πανέμορφη ταινία, τὴν γεμάτη ἀφορμὲς γιὰ στοχασμό, ὅταν τελείωνα ἢ μόλις τελείωσα τὸ Λύκειο (1976 ἢ 1977). Ὅσα μπόρεσα τότε νὰ προσπελάσω, μὲν τροφοδότησαν ἕνα μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ βιβλίο, καὶ εἶχα χαρεῖ χαρὰ μεγάλη ὅταν, μετὰ ἀπὸ καμιά δωδεκαριά χρόνια, βρῆκα σὲ βρετανικὸ βιβλιοπωλεῖο ἕνα ἀντίτυπο τῆς ἀμερικανικῆς ἐκδόσεώς του³. Τὸ παρόν μου σημεῖωμα τὸ νιώθω, λοιπόν, ὡς ἕνα εἶδος ὀφειλῆς μου.

Τὸ βιβλίο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κριτικὴ του πρὸς τὸν ἀδηφάγο πολιτισμὸ ὁ ὁποῖος διαγυμίζει τὴ φύση, γεννᾷ τὴν οἰκολογικὴ συμφορὰ, ἐξοντώνει λαοὺς καὶ ἐν τέλει ὀφρανεύει τὸν ἄνθρωπο, ἔρχεται γιὰ νὰ σταθεῖ δίπλα σὲ βιβλία ποὺ σάρωσαν στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὶς δεκαετίες τοῦ 1980 καὶ 1990 (ἐνδεικτικά: Ὁ Παπαλάνγκι. Οἱ λόγοι τοῦ φύλαρχου Τουιάβι ἀπὸ τὸ νησί Τιαβέα τοῦ Νοτίου Εἰρηνικοῦ⁴, Ἀκου χλωμοπρόσωπε. Μήνυμα τῶν Ἰροκέζων στὸν Δυτικὸ Κόσμο⁵, Ἡ ἐξουσία τῶν ἱσκιων. Ὁμιλία τοῦ Σηάτλ, ἀρχηγοῦ τοῦ ἔθνους τῶν Ντουάμης, ὡς ἀπάντηση στὸν κυβερνήτη Ἰσαὰκ Στήβενς⁶). Σὲ ἐκεῖνα τὰ βιβλία μιλᾷ ὁ ἴδιος ὁ ἰθαγενής. Στὸ Ντερσοῦ Οὐζαλά μιλᾷ ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος γιὰ τὸν ἰθαγενή, ὁ ὁποῖος ἐντελῶς ἀνεπιτήδευτα τοῦ ρηγγμάτωσε τὶς δυτικὲς

βεβαιότητες καὶ ἔγινε φίλος του – ὅχι ἀπλῶς ἀντικείμενο ἔρευνας ἢ καὶ συνεργάτης. Τὸ ἀξιοπρόσεκτο εἶναι ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχουμε ἕναν ἐπεξεργασμένο λόγο, μιὰ διακηρύξη (οὔτε ἰθαγενοὺς γιὰ τὰ δίκαιά του, οὔτε λευκοὺ γιὰ τὰ δίκαια τοῦ ἰθαγενοῦς). Ἐχουμε προεχόντως ἀφήγηση, φυσικὰ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ ἀφηγητῆ, ἀλλὰ κατὰ κανόνα ὁ ἰθαγενὴς ἀναδύεται μπροστὰ στὸν ἀναγνώστη μέσα ἀπὸ πράξεις, γεγονότα, συζητήσεις ἢ ἄρνηση συζητήσεων. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ, ὁ Ντερσοῦ Οὐζαλά ἔχει σχέση μὲ ὀλόκληρη τὴ σειρὰ «Ταξίδια – Ἀνακαλύψεις» τῶν ἐκδόσεων «Στοχαστής» (βλ. χαρακτηριστικὰ τὴν ἐμβληματικὴ μαρτυρία τοῦ Βαρθολομαίου Ντὲ Λὰς Κάσας, Καταστροφὴ τῶν Ἰνδιάνων⁷), καὶ μὲ τὰ βιβλία τοῦ Ρίτσαρντ Καπισίνκι, ὁ ὁποῖος γνώρισε βιωματικὰ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλων πολιτισμῶν καὶ πάντρεψε τὴν ἐμπειρία του μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀνθρωπολογία⁸. Κάποια παράλληλα ἔχει, ἐπίσης, ὁ Ντερσοῦ Οὐζαλά μὲ τὶς Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Καμτσάτκα, τοῦ μητροπολίτη Κυροβογκράντ καὶ Νικολάεφ, Νέστορα (ἐλληνικὴ μετάφραση, 1993⁹). Οἱ Ἀναμνήσεις ἀναφέρονται σὲ ἱεραποστολικὸ ἔργο τὴν ἴδια περίπου περίοδο μὲ τὶς ἀποστολὲς τοῦ Ἀρσένιεβ (1907-1914) στὸ βορειοανατολικὸ ἄκρο τῆς Σιβηρίας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἔγνοια γιὰ τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ ἡ συναφὴ σχέσεων μαζί τους, δὲν ὑπάρχει ὅμως τὸ χτίσιμο μιᾶς φιλίας, οὔτε ἡ λειτουργία τοῦ ἰθαγενοῦς καὶ ὡς δασκάλου.

Ἦδη ἄγγιξα τὴν καρδιά τοῦ βιβλίου. Ντερσοῦ Οὐζαλά ἦταν τὸ ὄνομα ἐνὸς περιπλανώμενου κυνηγοῦ (π. 1849-1908), ἰθαγενοῦς τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ χαρτογραφήσει ὁ Ἀρσένιεφ μαζί μὲ μιὰ ομάδα στρατιωτῶν. Ὁ Οὐζαλά συναντήθηκε τυχαῖα μὲ τὸ ἀπόσπασμα, ἔγινε

7. Μτφρ. Πηνελόπη Μαξίμου, Ἀθήνα 1999.

8. Ἰδίως: Ἐβενος: τὸ χρώμα τῆς Ἀφρικῆς (μτφρ. Ζώγια Μαυροειδῆ), καὶ Ὁ Ἄλλος (μτφρ. Ἀλεξάνδρα Ἰωαννίδου), ἐκδ. Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2002 καὶ 2011 ἀντίστοιχα. Βλ. σχετικὰ Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, «Σημερινότητα ἢ πολυτέμνη», Πάντα τὰ Ἑθνη 122 (2012), σσ. 10-12.

9. Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὡρωπὸς Ἀττικῆς (ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Ρωσικά, χωρὶς μνεία ὀνόματος μεταφραστῆ). Πρβλ. βιβλιοπαρουσίασή μου στὸ: Πάντα τὰ Ἑθνη 47 (1993), σσ. 72-74. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀρσένιεβ ἐπισκέφτηκε τὴν Καμτσάτκα στὴ δεκαετία τοῦ 1920. Βλ. Ivan Yegorchev, ὁ.π., σ. xiii.

3. V. K. Arseniev, *Dersu the Trapper* (μτφρ. Malcolm Burr), E. P. Dutton & Co., New York 1941.

4. Μτφρ. Κατερίνα Λιάπηση & Δημοσθένης Δασκόπουλος, ἐκδ. Ἰψίλον Βιβλία, Ἀθήνα 1981.

5. Μτφρ. Βασίλης Παπακριβόπουλος, ἐκδ. Ἐλευθέρος Τύπος, Ἀθήνα 1991.

6. Μτφρ. Εὐα Πέππα, ἐκδ. Ἐλευθέρος Τύπος, Ἀθήνα 1991.

πολύτιμος οδηγός του και ταυτόχρονα φανερωτής, σχεδόν χωρίς λόγια, ενός αλλιώςικού τρόπου ζωής και θέασης του κόσμου – γιὰ ὅποιον εἶχε τὴ διάθεση νὰ δεῖ. Ὁ Ρῶσος Ἀρσένιεβ ἦταν φορέας τοῦ σύγχρονου, τεχνολογικοῦ καὶ καταναλωτικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος βλέπει τὴν φύση ὡς χρηστικὸ ἀντικείμενο, παράγει σκουπίδια (δηλαδή ἀχρηστεύει πολλὰ προϊόντα του) μὲ μεγάλη εὐκολία, καὶ χρειάζεται νὰ κάνει ιδιαίτερη προσπάθεια ὥστε νὰ μπορέσει νὰ μολιάσει τὴν καθημερινότητά του μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης. Γιὰ παράδειγμα, μετὰ ἀπὸ μιὰ διανυκτέρευση κατὰ τὶς πορείες μέσα στὰ δάση, οἱ Ρῶσοι στρατιῶτες ἀναχωρώντας πάλι, ἔκαιγαν γιὰ χάξι καὶ τὰ καυσόξυλα ποὺ τοὺς εἶχαν περισσέψει, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ ὅτι ἡ συλλογὴ καυσόξυλων δὲν εἶναι εὐκολὴ δουλειὰ σὲ ἓνα δάσος, διότι δὲν εἶναι κάθε δέντρο κατὰλληλο γιὰ ἐλεγχόμενη πυρὰ. Ὁ ἰθαγενὴς Ντερσοῦ ἀντιθέτως ἄφηνε σπύρτα, ἄλατι καὶ ρύζι γιὰ ὅποιον θὰ τύχαινε νὰ περάσει κατόπιν (σ. 30). Ὁ Ρῶσος πετοῦσε στὴ φωτιά τὰ περισσεύματα τοῦ δείπνου (δηλαδή τὰ ἐκμηδένιζε), ἐνῶ ὁ ἰθαγενὴς τὰ ἄφηνε γιὰ τὸν ὅποιον ἐπόμενο περαστικό: ἄσβό, κόρακα ἢ μερμήγκι (σ. 313). Ὅπως ὅλοι οἱ ἰθαγενεῖς, ὁ Ντερσοῦ Οὐζαλά, τῆς φυλῆς τῶν Νανάι (ἄλλιως: Γκόλντι)¹⁰, ἦταν σαμаниστής - ἄνιμιστής καὶ πίστευε πῶς ὅλα τὰ ὄντα ἔχουν ψυχὴ: οἱ ἄνθρωποι, τὰ ζῶα, ὁ ἄνεμος, τὸ δέντρο, ἡ φωτιά, ὁ λόφος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ Ρῶσοι στρατιωτικοὶ ἦταν Ὁρθόδοξοι χριστιανοί, ἀλλὰ ἡ πίστη τοὺς δὲν φαίνεται νὰ ἐνέπνεε μιὰ στάση ζωῆς διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν κυρίαρχο σύγχρονο πολιτισμό. Τὸ νὰ ποῦμε ἐδῶ ὅτι οἱ Ρῶσοι θὰ μποροῦσαν νὰ ἀναγνωρίζουν τοὺς λόγους τῶν ὄντων (τὴν δρᾶση δηλαδή τοῦ Θεοῦ Λόγου) σὲ κάθε ὑπαρξὴ καὶ νὰ ζοῦν τὴν κτίση ὡς Εὐχαριστία (κατὰ τὸν μητροπολίτη Ἰωάννη Ζηζιούλα) προφανῶς ἐδῶ εἶναι φιλὰ γράμματα, ὅσο κι ἂν εἶναι γράμματα ζωτικῆς σημασίας! Ὅχι μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ιδιαίτερα στὶς μέρες μας, ποὺ ἡ ἔννοια τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ὑπονομεύεται ἀπὸ πανίσχυρες οικονομικὲς δυνάμεις, ἡ ἀγα-

νάκτηση τοῦ Ντερσοῦ, μὲ τὰ σπασμένα Ρωσικά του, ὅταν εἶδε στὴν πόλη νὰ πωλοῦνται τὸ νερὸ καὶ τὰ καυσόξυλα, ἀκούγεται ὡς οὐτοπικὴ ὑπόμνηση τῆς ἀπλῆς ἀλήθειας: «Χῶμα, νερό, ἀέρα, Θεὸς ἐλεύθερα ἔδωσε. Πῶς γίνεται;...» (σ. 382). Ὁ Ντερσοῦ ποτὲ δὲν διάβασε τὴν Ἁγία Γραφή, ὥστόσο ἡ ἀγανάκτησή του αὐτὴ μοῦ ἔφερε στὸ νοῦ τὴν βιβλικὴ κραυγὴ τῶν καταπιεσμένων, ποὺ διεκτραγωδοῦσαν στὸν Θεὸ τὴν κατάντια τους: «Πληρώνουμε γιὰ τὸ νερὸ ποὺ πίνουμε καὶ πρέπει ν' ἀγοράζουμε τὰ ξύλα τῆς φωτιάς μας» (Θρῆνοι Ἱερεμία 5:4).

Εἰδικὰ γιὰ τὸν ἀναγνώστη ποὺ ἀγαπᾷ τὰ δάση, τὴν ἀσύλληπτη γλυπτικὴ τῶν δέντρων, τὶς ὁσμὲς τῆς χαμηλῆς βλάστησης, τὸν ἦχο τῶν νερῶν, τὸ ξεχειλίσμα ζωῆς ἢ ὁποῖα παίζει κρυφτὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἄλλοτε ὡς ζῶο ποὺ ξεθαρρεύει καὶ ἄλλοτε ὡς κελᾶθημα ἀθέατου πουλιοῦ, εἰδικὰ γι' αὐτὸν τὸν ἀναγνώστη τὸ βιβλίο εἶναι κυριολεκτικὰ πύλη ποὺ τὸν μεταφέρει στὴν καρδιά τῆς τσίγκας καὶ τῆς τούνδρας, στὸ χάδι τῆς δροσιστικῆς σκιᾶς καὶ στὸν ἐφιάλτη τῆς πλημύρας. Ὅμως τὸ πέρασμα τοῦ Ρῶσου καὶ τοῦ Νανάι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τόπους, ἡ συμβίωση, οἱ συγκαυχήσεις καὶ οἱ συζητήσεις τοὺς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα κάλεσμα σὲ φυσιολογία. Πολὺ περισσότερο, γίνονται τὸ ἀλφάβητο μὲ τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ ἀρθρωθοῦν πλῆθος διαπιστώσεων καὶ διερωτήσεων. Θὰ ἐπισημάνω μερικὲς στὴ συνέχεια, ὅπως μοῦ γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀρσένιεβ καὶ ὅπως κρίνω ὅτι ἀφοροῦν τὸν διάλογο τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τοὺς ποικίλους πολιτισμούς.

Ὡς Ρῶσος ὁ Ἀρσένιεβ ἦταν Ὁρθόδοξος, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ διακατεχόταν ιδιαίτερα ἀπὸ θεολογικοὺς προβληματισμούς. Τὴν ἀποστολὴ του τὴν ἐκίνησε μὲ τὴν αὐτοσυνειδησία ὅτι ἀνῆκε στοὺς πολιτισμένους χριστιανικοὺς λαοὺς. Οἱ θεολογήσεις στὶς ὁποῖες σποραδικὰ καὶ βραχύλογα προβαίνει στὴ συνέχεια, πυροδοτοῦνται ἀπὸ τὴ στάση τοῦ Ντερσοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπληξὴ ποὺ ὁ Ρῶσος ἔνιωσε ὅταν διαπίστωσε πῶς οἱ Εὐρωπαῖοι χριστιανοί (στοὺς ὁποίους συγκατέλεγε τοὺς Ρῶσους) δὲν ἔχουν τὸ μονοπάτι τῆς ἀνθρωπιάς καὶ ὅτι οἱ «ἄγριοι» δὲν εἶναι οἱ εἰδωολάτρες ἐγωιστὲς ποὺ εἶχε ἀπὸ πρὶν στὸν νοῦ του (σ. 45). Κάποια ἄλλη στιγ-

10. Ἐχεῖ ὑποστηριχθεῖ ἐπίσης ὅτι ἀνῆκε στὴ φυλὴ Οὐντεχέ (Udege). Βλ. Christensen, ὁ.π. Πρβλ. Ἀρσένιεβ, σ. 89.

μή, βλέποντας τὸν σεβασμὸ τοῦ Ντερσοῦ πρὸς ἓνα βουδιστικὸ ἱερό (ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ Ντερσοῦ ἦταν σαμανιστὴς καὶ ὄχι βουδιστὴς), σκέφτεται γιὰ πρώτη φορά, καὶ σχεδὸν μὲ ἀφέλεια, τὴν μοναδικότητα καὶ τὴν παγκοσμιότητα τοῦ Θεοῦ (σ. 177) (πράγμα ποὺ ἀπὸ χριστιανικῆς πλευρᾶς θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ σὲ μία θεολογία τοῦ σπερματικοῦ λόγου ἢ τῆς παγκόσμιας δράσης τοῦ ἁγίου Πνεύματος).

Ὁ τρόπος ζωῆς τοῦ Ντερσοῦ Οὐζαλὰ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἁρμονία ἀνθρώπου καὶ σύμπαντος. Αὐτὸ κυριολεκτικὰ συναρπάζει τὸν Ἀρσένιεβ. Ὡστόσο, μὴ προσεκτικὴ ἀνάγνωση θὰ ἐντοπίσει καὶ ἄλλα στοιχεῖα, πολὺ χρησιμα γιὰ τὸν διάλογο ποὺ προανέφερα, καὶ γιὰ τὴν χριστιανικὴ μαρτυρία. Ὁ φυσικὸς κόσμος καὶ ἡ φυσικὴ νομοτέλεια δὲν εἶναι μόνο τὸ βασίλειο τῆς ἁρμονίας. Εἶναι καὶ τὸ βασίλειο τῆς ἀδυσώπητης ἰσχύος, τῆς ἐπιβίωσης τοῦ δυνατότερου καὶ τοῦ ἱκανότερου. Στὸν κόσμο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ἔλεος γιὰ λάθῃ ποὺ διαρρηγνύουν τοὺς αἰώνιους νόμους. Ὁ τρόμος τοῦ γενναίου Ντερσοῦ γιὰ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ ἐπέφερε τὸ λάθος ποὺ ἔκανε πυροβολώντας τὴν ἱεροποιημένη τίγρη (παρ' ὅλο ποὺ ἐπρόκειτο γιὰ λάθος, καὶ ὄχι γιὰ ὕβρη) εἶναι χαρακτηριστικὸς (σσ. 123-132). Ἐνδιαφέρουσα ἐδῶ εἶναι ἡ σαμανιστικὴ πεποίθηση ὅτι ἓνας ἀπόμακρος θεὸς —ὁ Ἀγκαντί— παρεμβαίνει κάθε τόσο στὴν ἱστορία γιὰ νὰ καταδιώξει τὸν διάβολο. Ἡ καταγιγίδα εἶναι ἀκριβῶς ἡ δράση τοῦ Ἀγκαντί (σσ. 329-330). Αὐτό, καθὼς καὶ ἡ πίστη ὅτι στὶς ἐγκαταλειμμένες καλύβες κατοικοῦν κακοποιοὶ δαίμονες (σσ. 361), μοῦ θυμίσαν τὴν Βιβλική, σημιτικὴν παράδοση γιὰ στρατοπέδευση τῶν δαιμόνων σὲ ἔρημους τόπους, καὶ τὴν ἀσκητικὴν χριστιανικὴν παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀναχώρηση στὴν ἔρημο δὲν γίνεται πρὸς ἀναζήτηση ἡσυχίας, ἀλλὰ πρὸς ἐκδίωξη τῶν δαιμόνων καὶ ἀπελευθέρωση τῆς κτίσης τοῦ Θεοῦ¹¹. Οἱ ἀναζητήσεις τοῦ σαμανιστικοῦ κόσμου θὰ μπορούσαν νὰ ἀνταμώσουν τὴν πρόταση ποὺ κομίζει ὁ χριστιανισμὸς γιὰ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀπελευθέρωση τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ γιὰ τὸ

σπάσιμο τοῦ ἀέναου φυσιοκρατικοῦ κύκλου. Ἐδῶ ἔρχεται ἄλλο ἓνα στοιχεῖο τῆς ζωῆς τοῦ Οὐζαλὰ: Τὸ δέος ἀπέναντι στὴν μετὰ θάνατον ζωή, καὶ ἡ ἀγωνία ὅτι οἱ ἀγαπημένοι νεκροὶ μπορεῖ νὰ κακοπερνοῦν, καὶ πάλι ὄχι λόγω κάποιου φταιξιματὸς τους, ἀλλὰ λόγω τῆς ἀδιάνοτης ἀναμέτρησης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φυσικὴ τάξη (σσ. 138 καὶ 273, ὅπου ὁ Οὐζαλὰ, μὲ τρυφερὴ φροντίδα, ἔκαψε τρόφιμα καὶ χρήσιμα ἀντικείμενα, ὥστε αὐτὰ νὰ περάσουν στὸ παράλληλο σύμπαν τῶν ψυχῶν, ὅπου οἱ σκιεὲς τῶν οἰκειῶν του ἐκείνη τῇ στιγμῇ πενοῦσαν καὶ κρύωναν). Ὁ σαμανιστικὸς κόσμος ἔχει δίψα γιὰ ζωή, θλίβεται μὲ τὸν θάνατο, μὰ δὲν ἔχει στὸν ὀπτικὸ του ὀρίζοντα ἀνάσταση (πράγμα τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἀπασχόλησε τὸν Ἀρσένιεβ· σ. 386).

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ βιβλίο μιλᾷ γιὰ τὸν «ἀγαθὸ ἄγριο». Δὲν εἶναι ὅμως ἀκριβῶς ἔτσι. Ὁ Ντερσοῦ ἦταν ἀναμφίβολα ἀγαθὸς, ἀλλὰ τὸ νὰ γενικεύουμε καὶ νὰ ἀποδίδουμε τὴν ἀγαθότητα σὲ κάθε πολιτισμικὴ καὶ κοινωνικὴ ἑτερότητα ἀποτελεῖ ἰδεολογικὴ κατασκευή. Πρὶν τὴν ἄφιξη ἐποίκων καὶ ξένων κυνηγῶν, οἱ ἰθαγενεῖς ζοῦσαν μὲ αὐθόρμητὴ ἐντιμότητα καὶ χωρὶς τὸ φαινόμενο τῆς ληστείας (σ. 205). Στὴ συνέχεια ὅμως ἀναπτύχθηκε ἓνα πυκνὸ δίκτυο μετακινήσεων, ἐγκαταστάσεων, ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, δομικὸ στοιχεῖο τῶν ὁποίων ἦταν ἡ ἀπληρὴς ἐκμετάλλευση ἀνθρώπων καὶ φύσης. Ἀνθρωποὶ οἱ ὁποῖοι μέσα στὴν ἱστορία ἔχουν βιώσει τὸν ἀνδραποδισμό, συχνὰ γίνονται τύραννοι ὅποτε ἀποκτοῦν ἐξουσία. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ βιβλίου γιὰ τὴν τρομακτικὴ συμπεριφορὰ τῶν Κινέζων ἀπέναντι στοὺς ἰθαγενεῖς σφίγγει τὴν καρδιά. Ὑπερχρέωση, λογιστικὲς ἐξαπατήσεις, ἀρπαγὲς γυναικῶν, βασανιστήρια, δουλεία, ἐθισμὸς στὸ ὅπιο (σσ. 90, 116, 239)¹². Θὰ ἔλεγα πὼς εἰδικὰ ἀν σκεφεῖς ὅτι τοὺς ἰθαγενεῖς τοὺς ἔθισαν στὸ ὅπιο οἱ Κινέζοι, ὅπως τοὺς ἴδιους τοὺς ἔθισε ἡ ἀποικιοκρατικὴ βρετανικὴ πολιτικὴ, εἶναι νὰ σὲ πιάνει τρέλα. Κι ἐπιπλέον τὸ φρενήρες καὶ ἀν-

11. Βλ. τὸ ἡμέτερο *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται*. Ἡ ἱεραποστολὴ ὡς ἐλπίδα καὶ ὡς ἐφύλαξις. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2008, σσ. 185-216.

12. Πρβλ. τὴν ἀνελέητὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἰθαγενῶν τῆς «γειτονικῆς» Καμτσάτκα ἀπὸ Ρώσους, Τάταρους, Λετονούς, Ἑβραίους, Ἀρμένιους, Γεωργιανούς, Ἰάπωνες, Ἀμερικάνους καὶ Κινέζους, τὴν ὁποία βεβαιώνει ὁ μητροπολίτης Νέστορας, δ.π., σσ. 145, 171, 182, 271.

ορθολογικό κυνήγι ἤδη ὁδηγοῦσε πολλὰ εἶδη σὲ ἐξάλειψη. Χαρακτηριστικὸ εἶναι πῶς οἱ Κορεάτες (οἱ ὁποῖοι ἱστορικὰ εἶχαν δεινοπαθῆσαι ἀπὸ τοὺς Κινέζους) σκότωναν ἀδιάκριτα ἀρσενικά καὶ θηλυκά ἐλάφια, ὥστε νὰ πουλήσουν στοὺς Κινέζους ἐμπόρους τοὺς περὶζήτητους ἀδέσνες τῶν ἀρσενικῶν τὰ θηλυκὰ ἀπλῶς τὰ παρατοῦσαν στὰ κοράκια (σσ. 200, 232-233). Ὁδυνηρὴ διαπίστωση: Ἀντίστοιχες συμπεριφορὲς ἐπέδειξαν καὶ οἱ λευκοὶ ἄποικοι στὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴν Ἀφρική. Καὶ ἐπιπλέον (τί τραγικό!) οἱ γηγενεῖς τῆς Οὐσσοῦριας ἀποδεκατίστηκαν ἀπὸ τὴν εὐλογία πού τοὺς ἔφεραν οἱ Κινέζοι (σ. 362), ὅπως – θὰ ἔλεγα – συνέβη στοὺς Ἰνδιάνους τῆς Ἀμερικῆς μὲ τὴν εἰσβολὴ τῶν Εὐρωπαίων. Παρόμοια, ὁ Ντερσοῦ κατηγοροῦσε τοὺς Κορεάτες ὅτι εἰσέγαγον τὴν ἄρνησι φιλοξενίας σὲ περαστικό, πράγμα πού ἰσοδυναμοῦσε μὲ πιθανότητα μὴ ἐπιβίωσής του στὴν τάιγκα (σ. 309). Καὶ τελικὰ ὁ ἴδιος ὁ Ντερσοῦ δολοφονήθηκε ἀπὸ ληστὲς Ρώσους (σ. 385).

Μέσα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, φανερώνεται γιὰ ἄλλη μία φορὰ ἡ ἀλήθεια ὅτι οἱ πολιτισμικὲς ταυτότητες οὔτε συμπαγεῖς εἶναι (ὅλες ἔχουν φωτεινὲς καὶ σκοτεινὲς δυνάμεις), οὔτε ἀναλλοίωτες, κι οὔτε τὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο ἀπαλλάσσεται ποτὲ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς προσωπικῆς του εὐθύνης. Βλέπουμε, γιὰ παράδειγμα, Ρώσο Παλαιόπιστο, δηλαδὴ ἄνθρωπο πού εἶχε βιώσει τὴν ἀπόρριψη, νὰ γίνεται μὲ τὴ σειρά του ἐκμεταλλεὺς ἀδύναμων ἰθαγενῶν (σ. 332), ὥστε, διαπιστώνονταί γιὰ νὰ ἐπιβιώσουν οἱ ἰθαγενεῖς ἔναντι τῶν πιστωτῶν τοὺς χρειάστηκε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν αὐθόρμητὴ εἰλικρίνειά τους (σ. 324). Ἀλλὰ καὶ πάλι, σὲ κάθε προβληματικὴ ὁμάδα ξεχώριζαν ἀκέραιοι ἄνθρωποι (σσ. 204, 239, 300, 339, 350). Δὲν ἔχουν τελειωμὸ τὰ ταξίδια στὴ γνωριμία τοῦ ἄλλου... Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρσένιεβ σημειώνει ὅτι συγκέντρωσε καὶ ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸν σαμανισμό καὶ τὴ ζωὴ τῶν φυλῶν (σ. 354), ἀλλὰ δὲν τὶς συμπεριέλαβε στὸ ἔργο του αὐτό.

Κάτι πού ἔχει μεγάλη σημασία κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι οἱ ἀφηγήσεις τοῦ βιβλίου δὲν ἀφοροῦν ἀπλῶς ἀναμνήσεις μιάς παλαιικῆς πραγματικότητας. Σκιαγραφώντας ὁ Παναγιώτης Κονδύλης τὸν 21ο αἰῶνα, ὑπογράμμει-

ζε τὴν καίρια σημασία πού ἔχει ἡ Σιβηρία («πλούσια σὲ πρῶτες ὕλες καὶ ἀραιοκατοικημένη μεγάλη ἐπιφάνεια μέσα σ' ἕναν πυκνοκατοικημένο πλανήτη») γιὰ τὴν Κίνα, τὶς ΗΠΑ καὶ τὴν Ἰαπωνία – πέρα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Ρωσία φυσικά¹³. Ὁ κόσμος τοῦ Ντερσοῦ Οὐζαλά διεσταλμένος!

Κρατᾶμε στὰ χέρια μας μιὰ ἐκδοσὴ καλοδουλεμένη, ὁμορφὴ, πλήρη, πού τιμᾷ τὴν ἱστορία καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου. Ἡ γλώσσα τοῦ μεταφραστή ρεεῖ πανέμορφα, μὲ χάρη καὶ γνώση (τί εὐτυχία, νὰ συνδυάζονται αὐτὰ τὰ δύο!), ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποσημειώσεις εἶναι πραγματικὸς θησαυρός. Διευκρινίζουν κάθε τί, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐνδέχεται νὰ ἀναρωτηθεῖ καθ' ὁδὸν ὁ ἀναγνώστης: γιὰ τὴν ταυτότητα φυλῶν, γιὰ τοπικὰ ροῦχα, γιὰ εἶδη ζώων καὶ φυτῶν, γιὰ ὅπλα, γιὰ τοπωνύμια, γιὰ πρόσωπα κ.λπ. Ἐπιπλέον ἡ ἐκδοσὴ ἔχει θωρακιστεῖ μὲ χάρτη, ἀπόσπασμα τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἀρσένιεβ, σκίτσα πουλιῶν, τετραπόδων καὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν ἴδιον, φωτογραφικὸ ὕλικό καὶ πίνακα ἐξήγησης τῶν ποικίλων μονάδων μήκους καὶ βάρους (μόνο πού τὰ Περιεχόμενα χρειάζονται μιὰ μικρούλα διόρθωση στὴν ἀντιστοίχιση τίτλων κεφαλαίων καὶ ἀριθμοῦ σελίδας). Ὑπέροχη δουλειά! Στὸν μεταφραστή, σχολιαστή καὶ συγγραφέα τῆς κατατοπιστικῆς Εἰσαγωγῆς, Νίκο Χαραλαμπίδη, εὐχαριστίες ἀπὸ καρδιάς!

ΘΑΝΑΣΗΣ Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἀπόστολος Ἀποστολίδης
Η ΠΙΣΤΗ ΩΣ ΧΑΡΙΣΜΑ ΚΑΙ
ΩΣ ΑΓΩΝΙΣΜΑ: ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΕΒΡ. 11,1-40
 Ἐκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2020, σελ. 660.

Ἡ ὀγκωδέστατη μονογραφία τοῦ Ἀποστολοῦ Ἀποστολίδη, ἐκλεκτοῦ συνεργάτη τοῦ ἀνὰ χεῖρας περιοδικοῦ, συνιστᾷ ἐκ-

13. Παναγιώτης Κονδύλης, Ἀπὸ τὸν 20ὸ στὸν 21ο αἰῶνα. Τομὲς στὴν πλανητικὴ πολιτικὴ περὶ τὸ 2000, ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα 21998, σσ. 112-114.